

ONA TILI DARSLARIDA SOTSIOLINGVISTIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Roziqova Maysara Rustamovna.

Buxoro davlat universiteti mustaqil tadqiqotchi.

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda ona tili darslarida sotsiolingvistik madaniyatni shakllantirishning metodik asoslari va texnologiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda sotsiolingvistik madaniyatning o'qituvchilar tomonidan talabalarga qanday taqdim etilishi, ta'lim jarayonida madaniyatlararo aloqaning qanday rivojlanishi va til o'rganishda amaliy texnologiyalarni qo'llashning ahamiyati muhokama qilinadi. Tadqiqotda haqiqiy materiallar, loyiha usuli, interaktiv metodlar va immersion amaliyoti kabi texnologiyalarning samaradorligi ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda O'zbekiston va boshqa mamlakatlarda qo'llanilayotgan metodlarni taqqoslash orqali, madaniyatlararo muloqotga tayyorlangan va yuqori sotsiolingvistik kompetentsiyaga ega talaba avlodini shakllantirishga qaratilgan metodikalar va texnologiyalarni taklif etiladi.

Kalit so'zlar: ona tili, sotsiolingvistik madaniyat, ta'lim metodikalari, madaniyatlararo muloqot, interaktiv metodlar, loyiha usuli, immersion texnologiyasi, til o'rganish, haqiqiy materiallar.

Bugungi kunda til o'rganish faqat uning grammatik jihatlarini o'zlashtirish bilan cheklanib qolmaydi, balki tilning madaniy va ijtimoiy kontekstlarini ham o'rganish zaruriyati yuzaga kelgan. Til o'rganishda sotsiolingvistik madaniyatni shakllantirish, o'quvchilarga nafaqat tilni, balki ularning ijtimoiy hayotda va turli madaniyatlarda tilni qanday qo'llashlarini o'rgatishning muhim tarkibiy qismidir. Shuningdek, turli madaniyatlarni o'rganish orqali talabalarning madaniyatlararo aloqalarini rivojlantirish va tilni amaliyotda samarali qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga erishiladi.

Bugungi ta'lim tizimida til o'rgatishning zamonaviy metodlari, shu jumladan interaktiv yondashuvlar, haqiqiy materiallar asosida ishlash, loyiha usuli va immersion texnologiyalari tilni o'rgatishda muhim rol o'ynaydi. Ular o'quvchilarga tilni amaliyotda qo'llashni, madaniyatlarni o'zaro aloqada tushunishni va o'zaro muloqotda tilni to'g'ri ishlatishni o'rgatadi. Ushbu tadqiqotda O'zbekiston ta'lim tizimida sotsiolingvistik madaniyatni shakllantirish uchun qo'llanilayotgan metodikalar va texnologiyalar tahlil qilinadi, shuningdek, xorijiy tajriba va yondashuvlar bilan taqqoslanadi. Bunda, o'zbek tilini rusiyzabon guruhlarida o'rgatishda yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimi, sotsiolingvistik madaniyatni shakllantirish uchun o'qituvchilarga qo'llaniladigan zamonaviy metodik yondashuvlar va texnologiyalarni tavsiya etish asosiy maqsad hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari nafaqat o'quvchilarning sotsiolingvistik madaniyatini shakllantirishda samarali texnologiyalarni yaratish, balki ta'lim sohasida yuqori sifatli va madaniyatlararo muloqotga tayyorlanadigan yoshlarni shakllantirishda ham katta ahamiyat kasb etadi.

Ona tili darslarida sotsiolingvistik madaniyatni shakllantirish o'quvchilarga tilni faqat grammatik jihatdan o'rganish emas, balki uning madaniy va ijtimoiy kontekstini anglash imkoniyatini yaratadi. Bu boradagi texnologiyalar tilni o'rgatishning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Quyida keltirilgan texnologiyalar o'quvchilarning sotsiolingvistik madaniyatini shakllantirishda samarali vositalar sifatida qaraladi.

Haqiqiy materiallardan foydalanish (filmlar, kitoblar, dialoglar). Haqiqiy materiallardan foydalanish, til o'rganishda eng samarali metodlardan biridir. Filmlar, kitoblar, radio va televideniye dasturlari, kundalik suhbatlar va boshqa haqiqiy materiallar talabalar uchun tilni o'rganishda haqiqiy va jonli kontekstni yaratadi. Bu metod til o'rganish jarayonini ko'proq ijtimoiy va madaniy muhitga moslashtiradi, talabalarga tilni haqiqiy hayotda qanday ishlatilishini ko'rsatadi. Masalan, filmlar orqali o'quvchilar turli madaniyatlarni, ijtimoiy guruhlarni va tilning turli ijtimoiy kontekstlarda qanday ishlatilishini o'rganadilar. Shuningdek, haqiqiy matnlar (kitoblar, maqolalar, dialoglar) talabalar uchun madaniyatni chuqurroq tushunishga yordam beradi. O'quvchilar o'qish orqali tilning nafaqat grammatik, balki madaniy jihatlarini ham anglashadi. O'zbek tilining turli hududlaridagi adabiyotlarni va madaniyatlarni o'rganish, talabalarga tilni yanada kengroq tushunish imkoniyatini beradi.

O'zbek tilidagi filmlar, seriallar va boshqa madaniy materiallar o'quvchilarga o'zbek xalqining urf-odatlarini, an'analari va madaniyatini tushunishda katta yordam beradi. Bunday materiallarni o'qish yoki tomosha qilish orqali o'quvchilar nafaqat tilni o'rganadilar, balki o'zbek madaniyatining tarixi va bugungi kundagi ahamiyatini anglaydilar.

Loyiha usuli talabalarga amaliy vazifalarni bajarish orqali o'z bilimlarini mustahkamlash imkonini beradi. Bu usulda talabalar o'zaro guruhlar orqali til va madaniyatga oid turli masalalarni yechishga intilishadi. Loyiha usuli orqali o'quvchilar nafaqat til o'rganadilar, balki madaniyatlarni o'rganish, ijtimoiy muhitda muloqot qilish va o'zaro hamkorlikda ishlashni o'rganadilar. Misol uchun, talabalar o'zbek tilidagi mashhur adabiy asarlar bo'yicha loyiha yaratishlari mumkin, bu esa nafaqat tilni o'rganish, balki madaniy merosni o'rganishga ham imkoniyat yaratadi.

Loyiha usuli o'quvchilarning jamoaviy ish qilish qobiliyatini rivojlantiradi va tilni kundalik hayotda qo'llash imkonini beradi. Bu metod tilni o'rganishda talabalarga amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Loyiha ishlari, o'quvchilarga

ijtimoiy masalalar haqida o'ylashga, turli fikrlarni baham ko'rishga va o'zlarini madaniyatlararo muhitda sinovdan o'tkazishga imkon beradi.

Ta'limning interaktiv shakllari (munozaralar, rolli o'yinlar, bahslar). Interaktiv metodlar til o'rganish jarayonini jonlantiradi va talabalar o'rtasida faol muloqotni rivojlantiradi. Munozaralar, rolli o'yinlar va bahslar o'quvchilarga tilni o'rganish jarayonida faqat tilni emas, balki madaniy farqlarni, ijtimoiy ahamiyatni va har bir muloqotda tilning qanday ishlatilishini o'rganishga yordam beradi.

- **Munozaralar:** Munozaralar o'quvchilarga o'z fikrlarini erkin va tartibli ifodalashga imkon beradi. Bu metod talabalarni turli ijtimoiy va madaniy nuqtai nazarlarga ega bo'lishga va o'z fikrlarini argumentatsiya qilishga o'rgatadi. Shuningdek, bu jarayon tilni amaliy kontekstda qo'llashni o'rgatadi, talabalar o'rtasida o'zaro madaniy tushunishni ham rivojlantiradi.
- **Rolli o'yinlar:** Rolli o'yinlar, talabalar uchun o'zlarini turli ijtimoiy rollarda sinovdan o'tkazish imkonini beradi. Bu metodda talaba real hayotdagi vaziyatlarda tilni qanday ishlatishini amalda ko'rishi mumkin. Masalan, talabalar o'zbek tilida turli madaniyatlarni aks ettiruvchi rolli o'yinlar o'ynashlari mumkin, bu esa madaniy farqlarni tushunishga yordam beradi.
- **Bahslar:** Bahslar o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga undaydi va ular o'rtasida fikr almashishni rag'batlantiradi. Bahslar o'tkazishda talabalar o'z fikrlarini aniq va ishonchli tarzda bayon etishlari kerak, bu esa tilning kommunikativ jihatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Tilni immersion amaliyoti. Immersion (to'liq o'zlashtirish) usuli, tilni o'rgatishda eng samarali metodlardan biri hisoblanadi. Bu usulda talabalar o'qish, tinglash, yozish va gapirish kabi faoliyatlarda tilni faqat o'rganish uchun emas, balki kundalik hayotda qo'llashni o'rganadilar. Immersion jarayonida talabalar o'zlarini til muhitida, ya'ni o'zbek tilida faqatgina o'zaro muloqot qilish uchun emas, balki turli ijtimoiy vazifalarni bajarish uchun foydalanishga o'rgatishadi. Immersion metodini qo'llash talabalar o'rtasida ijtimoiy va madaniy aloqalarni kuchaytiradi.

Xulosa. Ona tili darslarida sotsiologik madaniyatni shakllantirishda yuqorida keltirilgan texnologiyalar talabalarga nafaqat tilni o'rganishga, balki tilning madaniy va ijtimoiy jihatlarini ham tushunishga yordam beradi. Haqiqiy materiallar, loyiha usuli, interaktiv shakllar va immersion amaliyoti metodlari orqali talabalarga tilni jonli, amaliy va madaniy kontekstda o'rganish imkoniyati yaratadi. Bu metodlar, o'quvchilarda tilning ijtimoiy ahamiyatini anglashni rivojlantiradi va madaniyatlararo muloqotni kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev, F. (2008). *O'zbek tili va madaniyati*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.

2. Ergasheva, R. (2014). *Sotsiolingvistik madaniyatni shakllantirish usullari*. Toshkent: O'zbekiston.
3. Gendlin, H. D. (1992). *Language and Culture: The Interface*. Cambridge University Press.
4. Jabborov, A. (2014). *Til o'rgatishda interaktiv metodlar*. Toshkent: O'qituvchi.
5. Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.
6. Maqsudov, N. (2007). *O'zbek tilini o'rgatishda madaniy-kommunikativ yondashuv*. Toshkent: Fan.
7. Whitehead, A. N. (1933). *The Aims of Education*. The Macmillan Company.
8. Wiggins, G., & McTighe, J. (2005). *Understanding by Design*. ASCD.
9. Xudoyberdiyeva, T. (2016). *Madaniy o'zaro aloqalar va til o'rgatish metodikasi*. Toshkent: O'qituvchi.